

koristio u radu sa studentima, i ustanovio sam da je naišao na odličan prijem. Radovi su uglavnom razumljivi i čitatelju koji nije još formirani filozofski stručnjak. Mislim da se svakako može reći da je izbor tema vrijedan. Uistinu, u slučaju svakog zbornika, moglo bi se pokušati prigovoriti da nedostaje ovaj ili onaj tekst, ova ili ona tema, ali, ovaj put, zbornik sigurno zaslužuje pohvalu po pitanju obuhvatnosti tema i kvalitetnih radova. Možda, kad bi se baš inzistiralo u potrazi za time što eventualno nedostaje, moglo bi se reći da bi zbornik bio potpuniji dodavanjem rasprava o spolnom uznemiravanju. Ali, ovo zapažanje ni po čemu ne želi predstavljati kritiku, jer smatram da je zbornik i tako širok, pa bi, očito, dodavanje novih tekstova

oduzelo prostora nekima koji su već prisutni. Autor na uravnotežen način nudi sukobljene pozicije (iako, vjerojatno, uz pomalo preferiranje liberalnog stajališta, ali nikako zapostavljanjem relevantnih argumenata na drugoj strani). Prijevodi koje su izvršile Snježana Prijčić-Samaržija i Marija Pavlin su kvalitetni. Dakle, nalazimo se pred knjigom koju sigurno valja preporučiti čitatelju.

Elvio Baccarini

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet – Odsjek za filozofiju

Omladinska 14, HR-51000 Rijeka

elvio.baccarini@ri.hinet.hr

Josip Oslić, *Izvor budućnosti: fenomenološki i hermeneutički pristupi svijetu faktičnog životnog iskustva*, Demetra, Zagreb 2002, 515 str.

Knjiga Josipa Oslića *Izvor budućnosti* objavljena 2002. godine u Demetri, Filozofskoj biblioteci Dimitrija Savića, zbirka je već objavljenih radova u različitim filozofskim i teološkim publikacijama. No, sam autor će u uvodu knjige nagovijestiti kako bi oni skupno ipak trebali činiti zasebnu cjelinu propitivanja nekih problemskih pitanja filozofsko-teološke baštine koja je autor predvidio kao jedinstven fenomenološko-hermeneutički projekt.

Prvo poglavlje knjige čini Oslićev pregled Heideggerovih predavanja o religiji sabrano naslovljenih kao *Fenomenologija religijskog života*. Osnovni mu je motiv pritom da ono faktično životno iskustvo religioznosti učini razumljivim u pogledu njegova smisla. Oslić upravo na tragu naznačene Heideggerove fenomenološke

ke eksplikacije religije, a to u Heideggerovom slučaju znači hermeneutike faktične religioznosti, pokazuje da se pojam prakršćanske religioznosti situacijski konstituira i uobličuje Pavlovim navještajem vjere, konkretno u njegovim poslanicama Galaćanima i Solunjanima. Fenomenološkom aktualizacijom izvornog religioznog iskustva (u ovom slučaju, Pavlovih poslanica), dakle tematiziranjem njegove primjene u svakodnevnim životnim situacijama, Oslić smatra da bi se otvorio novi prostor za filozofiju religije u kojemu više ne bi polazili od unaprijed zadanog religijskog pojmovlja, već bi se težište postavljalo na njihovo predrzumijevanje koje kao takvo uopće omogućuje pristup do faktičnog religioznog iskustva. U kontekstu iznesenog stava Oslić kroz drugi dio prvog poglavlja knjige tematizira Augustinovo

faktično iskustvo vjere razradbom njegovih pojmova “pamćenja”, “blaženog života” i “kušnje”. Njih sam Augustin zapravo objedinjuje pitanjem “Tko je čovjek?”. Posebnom vrstom pamćenja Boga (jer, po Augustinu, Boga ne možemo pamtiti pukim posadašnjem (slikama) osjetilne spoznaje stečene u prošlosti) čiji je glavni sadržaj ono izvorno radovanje Bogu i zbog Boga, tražimo svoj krajnji smisao – blaženstvo, i to permanentno suočeni s neizvjesnošću vlastitog života prožetog kušnjama. Mogućnost pak prevladavanja kušnji ovjekovječuje se u izvršenju vlastite faktične religioznosti, dakle u izvršenju svoje vjere u Boga.

Drugo poglavlje knjige razmatra neke od klasičnih problema povijesti filozofije. U prvom dijelu Oslić propituje tako Augustinov pojam vremena u kontekstu vjere, naglašavajući pritom njegov antropološki karakter usuprot svim kozmocentričnim shvaćanjima. U ovom slučaju antropološki karakter označava fenomen koji proizlazi ispunjavanjem smisla vjerničkog života. Kao takav on se, dakle, ne iscrpljuje okolnosvjetskim kategorijama, već je posljedica čovjekova unutarnjeg samopoimanja oslobođenog svake osjetilnosti. Vraćanje samom sebi kroz pitanje “Tko sam ja sada?” ne temelji se u tom smislu na vremensko-prostornoj prisutnosti već svoje uporište nalazi u unutarnjem iskustvu koje to ‘sada’ sjećanjem usmjerava na Boga kao zbiljsku potrebu prebivanja u tom ‘sada’ onoga što čovjek jest. Izvor takvog stava nalazi se u poznatoj Augustinovoj tezi o vremenu (“Ako me nitko ne pita, znam, ali ako bih htio nekome pitanje razjasniti, ne znam”) i on pokazuje kako razumijevanje vremena sustavno izmiče svakoj vrsti pojmovnog znanja za volju svog ekstatičkog egzistencijalnog značaja. Pritom ono odlučujuće obrata u takvom razumijevanju vremena Oslić vidi u tome da takovrsnim poimanjem više ne bi postojala tri vremena kao prošlost,

sadašnjost i budućnost, već tri sadašnjosti kao konstitutivni elementi iskustva i samoiskustva faktične egzistencije, dakle kao pretpostavke razumijevanja Drugog i seberazumijevanja.

Razumijevanje Drugog i seberazumijevanje svoj najbolji izraz nalazi u okrenutosti k vlastitoj duhovnoj tradiciji čineći time horizont samoozbiljenja umnosti suvremenog čovjeka. Jedinstven primjer navedenog u drugom dijelu poglavlja Oslić vidi u Gadamerovoj filozofskoj hermeneutici. Gadamerov izmijenjen odnos prema tradiciji, kroz njenu afirmaciju, vidi duhovnost kao izvršenje smisla te tradicije misaonim posredovanjem historijske svijesti sa sadašnjim životom. Ono, posredovanje, integralni je dio zahtjeva za živim razgovorom s tradicijom kojim se dijalektički otvara neslućeni prostor seberazumijevanja. Gadameru je u tom smislu iznimno važna Platonova tzv. *nepisana dijalektika* u kojoj se otvorenošću sudionika razgovora otvara i istina sama priznavanjem umnosti Drugoga, bilo da je on zbiljski sugovornik ili predaja. Fenomen univerzalnosti jezika biva po Gadameru pritom ključan, jer pored dijaloga (Platon), pored iskazivanja unutarnje riječi (Augustin), omogućuje i onu izvornu eksplikaciju čovjekovog faktičnog životnog iskustva. Napokon, jezikom se nameće zadaća razumijevanja koja čovjeka čini odgovornim pred vlastitom egzistencijom ukorijenjenoj u tradiciji, i kojom se onaj Drugi u svojoj izvjesnosti ispostavlja kao izvjesnost vlastitog smisla.

Susret s Drugim, ta je tema u velikoj mjeri zaokupljala filozofiju Emmanuela Lévinasa. Nju Oslić u osnovnim crtama prikazuje u trećem poglavlju knjige putem Lévinasovih kritičkih objekcija Husserlove i Heideggerove fenomenologije. U osnovi Lévinasove kritike leži razračunavanje s onom filozofijom, dakle čitavom dosadašnjom metafizikom, kojoj su primarna obilježja ili imanencija svijesti ili imanencija bitka. Usuprot takovim vrstama objektiviziranja znanja,

Lévinas pretpostavlja Drugoga kao neizostavni uvjet mogućnosti identiteta subjekta i to na način oposebljenog pristupanja Drugom, odnosno preuzimanja odgovornosti za njega. Radikalno značenje navedenog sastoji se u potrebi da etiku misli filozofski postavimo prije ontologije, i to je put kojim, prema Lévinasu, filozofija treba poći ne bi li iznova pronašla svoj izgubljeni smisao: tražiti odgovore na pitanja koja izravno pogadaju čovjekovu egzistenciju.

Etika vrijednosnog odgovora, katoličkog filozofa Dietricha von Hildebranda naslov je i tema četvrtog poglavlja knjige. Od širokog spektra pitanja kojima se u svojoj filozofiji Hildebrand posvećivao, Oslić se u ovom, zadnjem poglavlju, ograničio na probleme njegove praktične filozofije vezane za kritiku "egzistencijalne", odnosno "situacijske etike". Hildebrandov je etički program bazično usmjeren na pokušaj izgradnje jedne objektivne etike koja bi postavljala općevažeće, objektivne norme praktičnog djelovanja nadilazeći time svakovrsni etički relativizam koji, Hildebrandovim riječima, u ime čovjekove slobode i emancipacije subjekta počinju nijekati

općevažeće vrednote. Hildebrand je u tom smislu, smatra Oslić, naročito kritički raspoložen kako prema egzistencijalizmu u cjelini, tako i prema filozofskoj hermeneutici kakvu zatječemo kod Heideggera i Gadamera. U tome se ogleda i specifičnost ovoga poglavlja, jer ga Oslić na neki način tematsko-kritički izdvaja od ostatka knjige, ne želeći se očito vrijednosno svrstati pod jednu filozofsku koncepciju.

No, većinu problema koje je Josip Oslić izložio u svojoj knjizi *Izvor budućnosti* u najširem smislu ipak principijelno možemo smatrati problemima filozofije egzistencije. Neosujećujući pritom autorovu potrebu da ih permanentno drži u relaciji s religijskim okruženjem, može se reći da knjiga *Izvor budućnosti* obrađuje one teme koje se trendovski u filozofiji većinom olako zanemaruju s obzirom na svoju nespornu važnost i aktualnost. Oslićev prinos u približavanju izloženim filozofskim i teološkim temama svakom budućem čitatelju ne bi utoliko trebao ostati nezapažen.

Boško Pešić

*Bana Josipa Šokčevića 17
HR-32270 županja
bosko.pesic@zg.hinet.hr*

Nietzscheovo nasljeđe, priredio Damir Barbarić, Matica hrvatska, Zagreb 2002, 162 str.

Svi koji prate filozofijske diskusije zadnjih nekoliko desetljeća složiti će se da je djelo Friedricha Nietzschea (1844-1900) postalo jedno od glavnih vrela raznovrsnih postmodernističkih strujanja u filozofiji. Glede rastućeg interesa za Nietzscheove spise (koji se ogleda u većem broju izdanja, prijevoda, komentara i citiranja, tako da primjerice baza TEN Kalifornijskoga sveučilišta bilježi više od

500 monografija o Nietzscheu nastalih posljednjih nekoliko godina), mnogi govore o ponovnoj aktualizaciji ovoga oseljbnoga mislioca. No, budući da zanimanje za Nietzscheovu misao ne prestaje još od njegove smrti, koja simbolički obilježuje početak XX stoljeća, bolje bi bilo reći da danas prisustvujemo jednoj izrazito filozofijskoj aktualizaciji nekih njegovih ideja negoli ponovnom